

Siirtolaisuuden kokemus ja suhtautuminen nykyisiin turvapaikanhakijoihin

Markku Mattila

Pohjanmaalla suhtautuminen nykyiseen maahanmuuttoon ja erityisesti pakolaisiin vaihtelee. Esimerkiksi Pohjanmaan maakunta on erittäin myönteinen. Siellä myönteistä suhtautumista on selitetty omalla pitkällä kokemuksella siirtolaisuudesta. Sen sijaan Etelä-Pohjanmaan maakunnassa on suhtauduttu asiaan nihkeämmin. Kuitenkin myös sieltä on aikanaan menty Amerikkaan ja Ruotsiin. Tässä kirjoittelussa verrataan toisiinsa Amerikan siirtolaisuutta varhaisempaa liikkuvuutta ja nykyistä halukkuutta ottaa vastaan turvapaikanhakijoita "Vanhan Vaasan läänin" kunnissa. Tuloksena on, että mitä pidempi siirtolaishistoria alueella on, sitä myönteisempää suhtautuminen nykyiseen liikkuvuuteen näyttää olevan. Onko tämä asianlaidan koko kuva, jää laajemman tutkimuksen vastattavaksi.

Kirjoittaja dosentti Markku Mattila toimii Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen aluepäällikkönä.

Asiasanat: Muuttoliike, Siirtolaisuus, Turvapaikanhakijat, Asenteet, Pohjanmaa.

Tällä hetkellä (9.11.2015) kaikkiaan 61 Suomen kunnassa on vastaanottokeskus (Migri 2015).¹ Jos nämä kunnat sijoitetaan kartalle, saadaan jonkinlainen kuva 'maantieteellisestä halukkuudesta' ottaa kuntaan vastaanottokeskus. Kartallistus ei tietenkään heijasta kuntien tai kuntalaisten halukkuutta aivan yksi yhteen. Vastaanottokeskuksen perustaminen ei vaadi kunnan elinten tai kuntalaisten suos-

tumusta. Keskus voidaan kuntaan perustaa, vaikka asiaa vastustettaisiinkin. Näin on muutaman kerran syksyllä 2015 tapahtunut. Pääsääntöisesti keskuksen perustaminen on kuitenkin tapahtunut kunnallisen hyväksymisen tai jopa pyynnön kautta. Näin ollen tässä kirjoituksessa yksinkertaisuuden vuoksi oletetaan vastaanottokeskuksen heijastavan myös kunnan halukkuutta.²

Taulukko 1. Vastaanottokeskusten sijaintikuntien jakaantuminen maakuntiin.

Maakunta	Kuntia, kpl	Maakunta	Kuntia, kpl
Uusimaa	8	Kymenlaakso	3
Lappi	6	Pohjois-Savo	3
Pohjois-Pohjanmaa	6	Etelä-Karjala	2
Pirkanmaa	5	Kanta-Häme	2
Pohjanmaa	5	Keski-Suomi	2
Pohjois-Karjala	4	Päijät-Häme	2
Satakunta	4	Etelä-Savo	1
Varsinais-Suomi	4	Kainuu	1
Etelä-Pohjanmaa	3		
YHTEENSÄ			61

Lähde: Migri 2015.

Olen sijoittanut nykyiset vastaanottokeskuskunnat maakuntiinsa. Näyttää siltä (Taulukko 1), että näin kartallistettuina kunnat muodostavat kohdallisen tasaisen nauhan pitkin Suomen länsilaitaa Lapista aina Uudellemaalle. Sen sijaan sisämaata kohden mentäessä vastaanottokeskuksen omaa via kuntia per maakunta on vähemmän.

Oma huomioni keskittyy historialliselle Pohjanmaalle eli Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan maakuntiin. Näissä maakunnissa on yhteensä 15 sellaista kuntaa, joissa on vastaanottokeskus (Taulukko 2).

Huomiota kiinnittää erityisesti se, että historiallisella Pohjanmaalla vastaanottokeskuskunnat näyttävät olevan alueellisesti (nykymaakunnittain) keskittyneitä. Sekä Pohjanmaalla että Pohjois-Pohjanmaalla on runsaasti kuntia, joissa on vastaanot-

tokeskus. Sen sijaan Etelä-Pohjanmaalla niitä on vähän ja Keski-Pohjanmaalla niitä ei ole lainkaan. Keskittyminen ei johdu maakuntien väestöllisestä koosta, sillä esimerkiksi Pohjanmaa ja Etelä-Pohjanmaa ja toisaalta Keski-Pohjanmaa ja Kainuu ovat keskenään väestöllisesti samansuuruiset (Tilastokeskus 2015).³ Kuntien sijainnin perusteella tarkasteltuna vastaanottokeskuskunnat ovat yleensä rannikkokuntia. Kaikkein selvintä tämä 'merellisyys' on Pohjanmaan maakunnassa, jossa kaikki vastaanottokeskuskunnat ovat rannikkokuntia.

Edeltävästä tutkimuksesta tiedämme, että esimerkiksi ruotsinkielisellä Pohjanmaalla myönteistä suhtautumista nykyiseen maahanmuuttoon ja myös turvapaikanhakijoihin on selitetty omalla siirtolaishistorialla (esim. Mattila & Björklund 2013, 22–23). Oman suvun ja perheen kokemukset siirtolaiseksi lähtemisestä auttavat ymmärtämään nykyisten muuttajien asemaa ja oloja. Toisaalta voidaan kysyä, että kun kerran Amerikkaan meno ja Ruotsiin muutto koski koko historiallista Pohjanmaata, miksi siirtolaissuushistorian perintö ei ilmene Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla yhtä suopeana suhtautumisena nykykulkijoihin? Mikä erottaa näitä historiallisen Pohjanmaan alueita toisistaan?

Meri, merellisyys ja sitä pitkin tapahtuneen kulkemisen monisatavuotinen perinne on selvä ero rannikon ja sisämaan välillä. Siinä missä rannikon pitäjistä on aina voitu merta pitkin kulkea muualla – jopa itse rakennetuilla kulkuvälineillä – siinä sisämaan liikkuminen on ollut jähmeämpää. Rannikolta käsin Norlanti, Tukholma, Rääveli, Saksa – periaatteessa koko maailma – on ollut helposti saavutettavissa.

Mitä tiedämme pohjalaisten liikkumisesta? Tilastot ja niiden tuottama numeerinen tieto on kohdalaisen nuorta. Suomessa vakinainen tilastotoimi aloitettiin vuonna 1870.⁴ Vuonna 1905 alettiin julkaista aikalaistilastoa Amerikkaan menosta. Amerikkaan menoa aiemmalta ajaltakin on saatavissa liikkumista koskevaa tietoa, mutta sen 'louhinta' on kovan työn takana. Suomessa 1800-luvulla oli voimassa passikäytäntö, ja viranomaiset myönsivät passeja Ruotsiin tai Venäjälle (käytännössä Pietariin) suuntautuneelle matkustamiselle. Myönnetyistä passeista on aikalaisrekisteri. Lisäksi maan sisäisestä muuttamisesta kertovat pappien myöntä-

Taulukko 2. Historiallisen Pohjanmaan alueella olevat nykykunnat, jossa on vastaanottokeskus.

Maakunta	Kunta	Maakunta	Kunta
Kainuu	Kajaani	Pohjanmaa	Kristiinankaupunki
		Pohjanmaa	Maalahti
Pohjois-Pohjanmaa	Kuusamo	Pohjanmaa	Pietarsaari
Pohjois-Pohjanmaa	Liminka	Pohjanmaa	Vaasa
Pohjois-Pohjanmaa	Muhos	Pohjanmaa	Vöyri (Oravainen)
Pohjois-Pohjanmaa	Oulu		
Pohjois-Pohjanmaa	Pudasjärvi	Etelä-Pohjanmaa	Kauhava
Pohjois-Pohjanmaa	Siikajoki	Etelä-Pohjanmaa	Lappajärvi
		Etelä-Pohjanmaa	Seinäjoki

Lähde: Migri 2015.

mät muuttokirjat ja pitämä seurakunnallinen muuttokirjanpito. Aineisto on pääosin olemassa vain alkuperäisinä asiakirjoina ja arkistoissa. Sitä ei ole koottu valmiiksi tilastoiksi.

”Vanhan Vaasan läänin”⁵ alueelta on olemassa passeja koskevaa tilastotietoa vuosilta 1861–1890. Sen ovat koonneet ja julkaisseet De Geer & Wester (1975). ”Vanha Vaasan lääni” käsitti tuolloin nykyiset Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat sekä joukon kuntia, jotka nykyään kuuluvat Keski-Suomeen.⁶ Alkuperäismateriaalista tutkijat ovat laskeneet, kuinka monta passia tuolla ajanjaksolla kuhunkin kuntaan annettiin Ruotsiin, Venäjälle tai Amerikkaan menoa varten. Ajanjakson passeilla mitaten suosituin ’matkakohde’ oli Ruotsi (Taulukko 3). Käytännössä tämä tar-

**Taulukko 3. ”Vanhan Vaasan läänin” kuntiin kirjoitet-
tujen ulkomaanpassien kokonaismäärä vuosina 1861–
1890 jaettuna nykyisiin maakuntiin, %.**

Maakunta	Venäjälle	Ruotsiin	Amerikkaan	Yht.
Etelä-Pohjanmaa	1,7	2,5	11,5	15,7
Keski-Pohjanmaa	2,4	1,3	6,9	10,6
Pohjanmaa	5,0	45,6	21,4	72,0
Keski-Suomi	0,3	0,1	1,2	1,6
Pirkanmaa	0,0	0,0	0,1	0,1
Yhteensä	9,4	49,5	41,1	100,0

N = 67 210 passia. Huom: Pirkanmaan maakunta = Virtain kunta. Lähde: Laskettu taulukosta Tab. 19 Passtagare [p.o. uttagna passer, Markku Mattila] i Vasa län 1861–1890. Absolut tal fördelat på destinationsländer. De Geer & Wester 1975, 98–103.

**Taulukko 4. "Vanhan Vaasan läänin" kuntiin kirjoitet-
tujen Ruotsiin tai Venäjälle matkustamaan oikeuttavien
ulkomaanpassien kokonaismäärä vuosina 1861–1890
jaettuna nykyisiin maakuntiin, %.**

Maakunta	Venäjälle	Ruotsiin	Yhteensä
Etelä-Pohjanmaa	2,8	4,3	7,1
Keski-Pohjanmaa	4,2	2,2	6,4
Pohjanmaa	8,4	77,5	85,9
Keski-Suomi	0,5	0,1	0,6
Pirkanmaa	0,0	0,0	0,0
Yhteensä	15,9	84,1	100,0

N = 39 579 passia. Huom: Pirkanmaan maakunta = Virtain kun-
ta. Lähde: Laskettu taulukosta Tab. 19 Passtagare [p.o. uttagna
passer, Markku Mattila] i Vasa län 1861–1890. Absolut tal för-
delat på destinationsländer. De Geer & Wester 1975, 98–103.

koitti Pohjanmaan rannikkoa vastapäätä olevan Norlannin rannikon suuria sahatyömaita, esimerkiksi Sundsvallin aluetta, Örnsköldsvikiä ja Härnösandia (ks. Mattila 2015). Amerikka ei vielä tuolloin ollut tärkein ulkomainen matkasuunta, sillä ilmiönä Amerikan siirtolaisuus oli taulukon kuvaamalla ajanjaksolla vielä uusi ja orastava. Sen huippuaika oli vasta edessäpäin.

Taulukko 3 tukee osaltaan näkemystä muutto-
liikkeen 'merellisyydestä'. Aikakauden muuttoliik-
keen johtava alue tällä mittarilla mitattuna oli ny-
kyinen Pohjanmaan maakunta.⁷ Sisämaan alueiden
(Keski-Suomen maakunta, Pirkanmaa) merkitys oli
aivan vähäinen. Ja mikäli kiinnitämme huomiomme
vain Venäjälle tai Ruotsiin menoon (Taulukko 4), ko-
rostuu Pohjanmaan maakunnan alueen liikkuvuus
entisestään: enemmän kuin neljä viidestä tällaisesta
passista myönnettiin nykyisen Pohjanmaan maa-
kunnan alueen kuntiin.

Ruotsiin suuntautuneessa liikkuvuudessa oli
tietenkin myös kielellinen ulottuvuus. Pohjanmaan
maakunnasta Ruotsiin suuntautuneen voimakkaan
liikkuvuuden taustalla oli se, että lähtöpaikat olivat
ruotsinkielisen Pohjanmaan kuntia (Mattila 2015).⁸
Tämä ei kuitenkaan kokonaan selitä liikkuvuuseroa
Pohjanmaan maakunnan ja Pohjanmaan muiden
maakuntien välillä. Nimittäin liikkuvuus Venäjälle
– siis paikkaan, jossa pohjalaisen muuttajan
äidinkielestä ei ollut kieliryhmään sitoutunutta etua
– oli passien määrällä mitattuna Pohjanmaalta kaksi
kertaa voimakkaampaa kuin Keski-Pohjanmaalta ja
kolme kertaa voimakkaampaa kuin Etelä-Pohjan-
maalta. Pohjanmaan maakunta näyttää olleen liik-
kuvampi kuin "Vanhan Vaasan läänin" muut alueet,

ja Ruotsiin suuntautuneen liikkuvuuden kohdalla
ero – kielellisen syyn takia – terävöityi entisestään.

Ilmiö voidaan myös täsmällisesti kunnallistaa,
sillä julkaistusta taulukosta voidaan nähdä kunta-
kohtaiset luvut.⁹ Massiivisen materiaalin (90 kun-
taa) esittelemisen pienessä kirjoitelmassa ei käy
laatuun. Sen tähden esitän kymmenen keskeisin-
tä kuntaa, joista toisaalta mentiin Ruotsiin ja joista
toisaalta mentiin Venäjälle sekä näiden pohjalta
lasketut keskiarvoisesti liikkuvimmat kunnat (Tau-
lukko 5).

Taulukko 5 näyttää selvästi, että liikkuvuus on
painottunut Pohjanmaan maakuntaan. Jokaisessa
kymmenen kärjessä -luettelossa Pohjanmaan
maakunnan kunnat ovat suurin ryhmä. Se näyttää
myös sen, että milloin kyse on nykyisen Etelä-Poh-
janmaan tai Keski-Pohjanmaan maakunnassa sijait-
sevasta kunnasta, se yleensä sijaitsee hyvin lähel-
lä ruotsinkielistä rannikkoseutua ja suomenkielis-
tä aluetta erottavaa kielirajaa. Usein taulukossa 5
esiintyvä suomenkielinen kunta on ruotsinkielisen
kunnan rajanaapuri. (vrt. kartta Wester 1977, 27)

Jos vanhaa liikkuvuutta (taulukko 5) verrataan
nykyisten vastaanottokeskusten sijoituskuntiin
(taulukko 2), saadaan vahvistusta oman siirtolai-
suushistorian ja nykyisten asenteiden rinnakkaisuus-
delle. Pohjanmaan viidestä vastaanottokeskuskun-
nasta neljä – Maalahti, Pietarsaari, Vaasa ja Vöyri –
kuuluvat jo 1800-luvun jälkimmäisen puoliskon liik-
kuvimpiin kuntiin "Vanhassa Vaasan läänissä".¹⁰
Tarkastelun valossa ei myöskään näytä sattumalta
se, että Etelä-Pohjanmaan kolmesta vastaanot-
tokeskuskunnasta kaksi lukeutuu 1800-luvun lopun
"Vanhan Vaasan läänin" liikkuvimpien kuntien jouk-
koon – Lappajärvi Venäjälle suuntautuneessa muutto-
liikkeessä ja Kauhava Ruotsin ja Venäjän passilu-
kujen pohjalta lasketussa keskiarvoisessa muutto-
liikkeessä. Jos kysytään miksi Seinäjoki ei 1800-lu-
vun liikkuvuustilastoissa esiinny, vastaus on, että
tuolloin Seinäjoki vielä oli väestöllisesti pieni ja juuri
syntynyt kunta (vuonna 1868).¹¹ Se sai kasvupoten-
tiaali vasta 1880-luvun alkuvuosina, kun siitä Poh-
janmaan junaradan ja Vaasan junaradan valmistu-
misen myötä tuli rautatien risteyspaikka. Kauppala
Seinäjoesta tuli vuonna 1931.

Tämä pieni taulukollinen sormiharjoitelma tun-
tuu viittaavan siihen, että rannikolla ja sen muas-
saan tuomalla ikaikaisella liikkuvuudella on yhteyt-
tä siihen, miten myönteisesti nykyiseen Suomeen
suuntautuvaan muuttoliikkeeseen suhtaudutaan.

Taulukko 5. Keskeisimmät kunnat, joista "Vanhasta Vaasan läänistä" lähdettiin Ruotsiin ja lähdettiin Venäjälle 1861–1890, kymmenen kärjessä.

Maa-kunta	Ruotsiin	Sija	Maakunta	Venäjälle	Sija	Maakunta	Keskiarvoisesti liikkuvimmat	Sija
P	Närpiö	1	P	Pietarsaari mlk	1	P	Vaasa	1
P	Vöyri	2	KP	Kokkola mlk	2	KP	Kokkolan mlk	2
P	Mustasaari	3	P	Kruunupyy	3	P	Uusikaarlepyy mlk	2
P	Koivulahti	4	P	Vaasa	4	P	Vöyri	3
P	Vaasa	5	P	Uusikaarlepyy mlk	5	P	Pietarsaari mlk	4
P	Maalahti	6	KP	Veteli	6	P	Mustasaari	5
P	Korsnäs	7	KP	Lohtaja	7	P	Munsala	6
P	Pirttikylä	8	KP	Kokkola	8	P	Kruunupyy	7
P	Sulva	9	P	Isokyrö	9	P	Isokyrö	8
P	Petolahti	10	EP	Lappajärvi	10	EP	Kauhava	8
						P	Närpiö	9
						P	Uusikaarlepyy	10

P = Pohjanmaan maakunta; KP = Keski-Pohjanmaan maakunta; EP = Etelä-Pohjanmaan maakunta; mlk = maalaiskunta. Huom 1. Sarakkeessa "keskiarvoisesti liikkuvimmat" esiintyy samaa järjestysnumeroa useaan kertaan (esim. numero 2). Tämä tarkoittaa, että kaikkien samalla järjestysnumerolla merkittyjen kuntien sija on sama, eli samalla sijalla (esim. toisella sijalla) voi olla useita kuntia. Huom 2. Närpiö sisältää Ylimarkun. Lähde: Laskettu taulukon Tab. 19 Passtagare [p.o. uttagna passer, Markku Mattila] i Vasa län 1861–1890. Absolut tal fördelat på destinationsländer (De Geer & Wester 1975, 98–103) pohjatietojen perusteella.

Näin ainakin näyttää asia olevan, kun tarkastellaan nykyisiä Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan maakuntia. Se, miksi rannikollinen Keski-Pohjanmaa ei tunnu noudattavan tätä selitysmallia, jää tässä ratkaisematta.

Joka tapauksessa näyttää siltä, että siirtolaisuuden kokemuksen pitkän aikajänteen alueellinen tutkiminen voisi valottaa nykypäivän alueellista suhtautumista muuttoliikkeeseen ja muuttajiin. Se voisi osaltaan valaista ja selittää niitä alueellisia suhtautumiseroja, joita tänä päivänä on havaittavissa.

Ja ei kun tutkimaan!

Lähteet

Alanen, Aulis J. (1970): *Seinäjoen historia I. Vuoteen 1931 eli kunnan jakautumiseen kauppalaksi ja maalaiskunnaksi*. [Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki].

De Geer, Eric & Wester, Holger (1975): *Utrikes resor, arbetsvandringar och flyttningar i Finland och Vasa län 1861–1890*. Särtryck ur Österbotten. Skrif-

ter utg. av Svenska-Österbottniska Samfundet, Vasa. Vasa: Svenska-Österbottniska Samfundet. Helsingin Sanomat (2015): Nyt-liite 17.9.2015. URL <http://nyt.fi/a1305985994983>, (luettu 9.11.2015). Mattila, Markku (2015): "Siirtolaisia ja kausityöläisiä: Sundsvallin alueen pohjalainen työvoima 1800-luvun jälkipuoliskolla". Teoksessa Markku Mattila (toim.) *Aina liikkeessä: Liikkuvainen Pohjanmaa*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia nro 7. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 50–86.

Mattila, Markku & Björklund, Krister (2013): *Toimaatteja, teollisuutta ja monikulttuurisuutta: Närpiön malli maahanmuuttajien kotouttamisessa*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia nro 5. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Migri (2015): Vastaanottokeskusten yhteystietoja 2.11.2015. URL http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta/vastaanottokeskukset/vastaanottokeskusten_yhteystiedot, ja tästä avautuva linkki, (luettu 9.11.2015).

Tilastokeskus (2015): Väkiluku sukupuolen mukaan alueittain sekä väestömäärän muutos

31.12.2014. Väestörakenne. URL http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp, (luettu 9.11.2015).

Wester, Holger (1977): *Innovationer i befolkningsrörligheten: En studie av spridningsförlopp i befolkningsrörligheten utgående från Petalax socken i Österbotten*. Migrationsstudier B 2. Turku-Åbo, Finland: Siirtolaisuusinstituutti/Migrationsinstitutet.

Yle (2015): Yle Uutiset 7.9. URL http://yle.fi/uutiset/kauhava_teki_poikkeuksellisen_teon_kutsui_kaikki_keskustelemaan_vastaanottokeskuksesta/8287308, (luettu 9.11.2015).

Viitteet

- 1 Vastaanottokeskuksia on enemmän kuin kuntia, koska toisissa kunnissa toimii useita keskuksia – esimerkiksi Vaasassa kolme – ja toisissa vain yksi. Tämä kirjoitus ei ole kiinnostunut keskustusten määräästä, vaan vastaanottokeskusten sijaintikunnista ja niiden sijoittumisesta Suomen kartalle.
- 2 Kunnallistakin vastustamista on kahta lajia. Toisessa kunnan viralliset elimet – valtuusto tai hallitus – voivat asiaa vastustaa. Toisessa kunnan kansalaiset tai vastaanottokeskuksen suunnitellut sijoituspaikan paikalliset asukkaat voivat asiaa vastustaa. Näistä muodoista voi olla myös useita yhdistelmiä. Millainen vastustus katsotaan kunnalliseksi vastustamiseksi ei siis vastustustapauksissakaan ole aivan yksiselitteistä. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan Kauhavalla kunnan viralliset elimet ovat suhtautuneet pääsääntöisesti myönteisesti. Asukasluvultaan 16 000 asukkaan kunnassa on nähty myös noin 90 hengen mielenosoitus vastaanottokeskustelua vastaan ja asiasta käyty 400 henkeä vetänyt keskustelutilaisuus. (HeSa 2015; Yle 2015).
- 3 Pohjois-Pohjanmaan maakunta 405 000 asukasta; Pohjanmaan maakunta 181 000 ja Etelä-Pohjanmaan maakunta 193 000 asukasta; Keski-Pohjanmaa 69 000 asukasta ja Kainuu 79 000 asukasta.
- 4 Suomen tilastohallinto oli aloitettu jo vuonna 1865, jolloin perustettiin *Väliaikainen tilastollinen toimisto*. Se vakinaistettiin vuonna 1870 ja nimeksi tuli *Tilastollinen toimisto* (vuodesta 1884 *Tilastollinen päätoimisto*). Vuodesta 1971 se on toiminut nimellä *Tilastokeskus*.
- 5 Ilmaus viittaa 1800- ja 1900-luvuilla voimassa olleeseen läänijakoon. Vuoden 1960 läänituudistuksessa synnytetään joukko sellaisia läänejä, joita ennen ei ollut ollut olemassa. Uusien läänien tarvitsema maa-ala irrotettiin olemassa olleista ”vanhoista” lääneistä. Pääasiallisin ero ”vanhan” ja ”uuden” Vaasan läänin välillä oli se, että Vaasan lääni menetti alueitaan ja pienehti. Esimerkiksi Vaasan läänin itäisimmät kunnat menivät uuteen, tuolloin perustettuun Keski-Suomen lääniin. Menetettyjen kuntien joukossa oli mm. Jyväskylän kaupunki ja maalaiskunta.
- 6 Vaasan lääni käsitti tuolloin 90 kuntaa. Jos ne jaetaan nykyisiin maakuntiin, ne jakaantuvat seuraavasti: Etelä-Pohjanmaa 27 kuntaa, Pohjanmaa 34 kuntaa ja Keski-Pohjanmaa 13 kuntaa (Himanka, joka vuonna 2010 siirtyi Keski-Pohjanmaalta Pohjois-Pohjanmaalle on tässä luettu Keski-Pohjanmaan kunnaksi). Lisäksi tuolloisen Vaasan läänin kunnista 15 kuuluu nykyään Keski-Suomen maakuntaan ja yksi kunta (Virrat) Pirkanmaalle.
- 7 Mittarina on siis passien jakaantuminen eri kuntiin. Olen täysin tietoinen, että oikeampi tapa mitata alueellisen muuttoliikkeen voimakkuutta olisi suhteuttaa alueelle myönnettyt passit alueen väkilukuun. Tässä pienessä sormiharjoittelussa on kuitenkin tyydytty helpompaan ja nopeampaan laskelmaan.
- 8 Tietenkin pääasiallisen matkustusalueen – Norlannin rannikko – läheisyydellä ja helpolla tavoitettavuudella – esim. säännöllinen höyrylavayhteys – oli varmasti osuutta asiaan, mutta nämä seikat koskevat koko Suomen puoleisen Pohjanlahden rannikko kielestä riippumatta.
- 9 Valitettavasti taulukko ei ole vuosittainen aikasarja, vaan taulukon laatijat ovat koonneet tietonsa viiden vuoden ryväksi näin: 1861–1865, 1866–1870 jne.
- 10 Viides vastaanottokunta Kristiinankaupunki sijoittuu 1800-luvun lopun keskiarvoisesti liikkuvimpien kuntien järjestyksessä sijalle 18.
- 11 Alunperin kyseessä on ollut vanhan Ilmajoen (Suur-Ilmajoen) kylä. Ensimmäinen sen kasvuun vaikuttanut seikka oli Östermyran (Törnävän) ruukin perustaminen vuonna 1798. Oma kappeliseurakunta Seinäjoesta tuli vuonna 1863 ja itsenäinen kunta 1868. Alanen 1970, 19, 119–132, 539–541, 611–613.